

4. Торговля і Промисл — 1936. — Ч.23.
5. Торговля і Промисл — 1937. — Ч. 1.
6. Торговельно-Промисловий Альманах з нагоди 10 – ліття існування “Союзу Українських Купців. — Львів: Союз Українських Купців, 1934. – 96 с.
7. Grünberg K. Trudne sąsiedztwo: Stosunki polsko-ukraińskie w X-XX wieku. / K. Grünberg. — Warszawa: “Książka i Wiedza”, 2005 — 832 s.
8. Filar T. Ukraińskie galicyjskie sfery gospodarcze w drugiej Rzeczypospolitej / Tadeusz Filar. — Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, 2011. — 355 s.

УДК 327.58:94 (477.83 /86) “1921”

Я. Павлюк

ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ СТАТУС УКРАЇНЦІВ ПІСЛЯ 1921 Р.

У статті розглядаються особливості політико-правового статусу українців після 1921 року, досліджуються відносини між офіційною польською владою та населенням Східної Галичини.

Ключові слова: польський уряд, реформи, Галичина, перепис населення.

In the article the features of politico-legal status of Ukrainians are examined after 1921 year, relations are probed between official Polish power and population of East Galychina.

Keywords: Polish government, reforms, Galichina, census of population.

Після підписання Ризького мирного договору встановлено нові східні польські кордони, які не змінювались аж до вересня 1939 р. До складу Другої Речі Посполитої ввійшли великі прикарпатсько-волинські території, заселені українцями. За даними перепису від 30 вересня 1921 р. вони становили найчисельнішу національну меншину в державі. За підрахунками Степана Макарчука, 1921 р. на території сучасних Львівської, Рівненської, Волинської, Івано-Франківської та Тернопільської областей проживало 3920 тис. українців (66,21 %), а на захід від сучасного українсько-польського кордону – 366 тис. Загалом у Польщі проживало 4686 тис. українців, тобто 17,2% від всього населення країни. Переважна більшість українців заселяла галицькі воєводства: Станіславське – 940.054 осіб, або 70,2 %, Тернопільське – 741.031 осіб, або 50,2% і частину Львівського, без приєднаних до нього західних повітів, де переважало польське населення – 975.268 осіб, або 35,9%. Це свідчило про український етнічний характер краю. Лише у великих містах поляки становили більшість – у Львові – десь 60%, Тернополі – 50,5%. Український елемент у населенні Львова зменшився від 39,3 тис. (1910 р.) до 27,3 тис. осіб (1921) [9,с.128].

Законом від 5 грудня 1920 р. було створено на території колишньої Галичини чотири воєводства: Краківське, Львівське, Станіславське та Тернопільське [1,с.34].

Внутрішня політика спрямовувалася на повну інтеграцію Східної Галичини у складі держави. Правлячі кола всіляко намагалися зміцнити свій вплив в краї, усуваючи будь-які характерні українські ознаки, таким чином щоб, поставити світову громадськість перед доконаним фактом анексії краю. Вся система політичних і економічних заходів щодо українського населення підпорядковувалась найважливішій меті – колонізації краю: щоб українське питання або зовсім не існувало б, або не поставало у такій гострій формі.

Одразу після захоплення цієї, влітку 1919 р., території польська влада розпочала проводити заходи спрямовані на інтеграцію Галичини, але польсько-радянська війна перешкодила їх реалізації. Але вже на межі 1920-1921 рр. та під час ризьких переговорів, було розпочато ліквідацію існуючої адміністрації в регіоні, незважаючи на протест українського населення. Однак, влада змушена була враховувати той факт, що ще остаточно не були вирішені міжнародно-правові норми державної належності цієї території. Як закордонні, так і внутрішні українські політичні сили продовжували боротьбу за визнання незалежності Галичини, сподіваючись на позитивне вирішення великими державами українського питання. Це значно ускладнювало дії польської влади, яка, з одного боку, була змушена зважати на міжнародний рівень галицької проблеми і вести таку політику, яка б не призвела до загострення польсько-українського конфлікту, а з другого – нейтралізувати антипольські настрої серед українського населення і не допустити їх поглиблення. Завдання було надто складним і уряд не зміг його вирішити протягом усього міжвоєнного періоду [11,с.67].

Першим кроком, який зробила польська влада на території Східної Галичини з самого початку анексії стали зміни в аграрній політиці польського уряду, які суттєво впливали на соціальну структуру та національні стосунки в краї. 10 липня 1919 р. був прийнятий польським сеймом закон «Основи земельної реформи». Згодом, 15 липня і 17 грудня 1920 р., сейм прийняв ще два закони, котрі закріплювали механізм реформування [8,с.152].

Згідно із законом на сході країни мали створюватися зразкові господарства польських колоністів-осадників, які в майбутньому стали б політичною і соціальною опорою польської влади. Як заявляв польський прем'єр Вінцент Вітос, впровадження в життя земельної реформи «розширить кордони нашої вітчизни, зміцнить стан нашого національного володіння і посилить нашу здатність у боротьбі за землю, як за основу національної території». Таким чином, планувалося збільшити польське населення на сході країни до 30% [8,с.162].

В подальшому були прийняті закони 17 грудня 1920 р. за якими, колишні вояки та інваліди, які відзначилися в боях або вступили до війська добровільно і служили у фронтових частинах, могли безкоштовно отримати з державного земельного фонду до 45 га землі. Протягом 1921-1922 рр. більша частина виділеної землі була роздана.

В загальному польська колонізація східних кресів не дала очікуваних результатів ні з політичного, ні з економічного погляду. Колонізаторів супроводжували невдачі, які були спричинені як труднощами постійного фінансування, так і загостренням міжнародних протиріч на цих землях [3,с.28].

В ході всіх заходів польської влади на території Східної Галичини з початку 1920-х рр. важливе місце поляки відвели перепису населення, який мав би аргументувати правомірність включення нових територій до складу держави й засвідчити перевагу польського елемента у Галичині. Саме тому, 9 червня 1921 р. Рада Міністрів прийняла рішення про проведення у вересні того ж року перепису населення. Вбачаючи в цьому акті прагнення уряду сфальсифікувати етнічнонаціональну картину регіону, населення краю виступило проти. Як наслідок, у багатьох місцевостях Львівського, Станіславського та Тернопільського воєводств половина людей ухилилася від перепису, а в окремих повітах спротив громадян був настільки сильним, що влада змушена була застосувати збройні сили [7,с.193].

У березні 1921 р. була прийнята Конституція, яка щодо галицького населення регламентувала правові норми. Крім загальних громадянських прав, було передбачено певні свободи для національних меншин. Проте статті Конституції були далекими від реальності. У Галичині й надалі панувала політика національної нетерпимості [5,с.40-41].

Зміни відбулись і в системі освіти: ліквідовувались українські школи, закривались українські кафедри Львівського університету, який було перейменовано на університет ім. Яна Казимира, систематично чинилися перешкоди молоді, яка прагнула здобути вищу освіту. Так, 14 серпня 1919 р. було прийнято рішення про те, що в університеті могли навчатись лише ті українці, які пройшли службу в польській армії. Вже до 1 січня 1922 р. кількість українських класів у Східній Галичині скоротилася з 6000 до 2498 [10,с.56-57].

В подальшому проблема національної освіти стала одним із джерел постійних польсько-українських конфліктів, яка у міжвоєнний період так і не була вирішена [4,с.489].

Першим кроком уряду щодо українців у національній політиці було звернення В.Сікорського наприкінці березня 1923 р. до мешканців східних кресів з відозвою, в якій йшлося про те, що «український і білоруський народи отримують у Польській державі усяляку можливість для всебічного національного і культурного розвитку, що співжиття в державі буде побудоване на засадах взаємної поваги». Однак, незважаючи на заклики до співпраці та згоди, у відозві навіть не згадувалося про надання Галичині автономії [2,с.48].

7 квітня 1923 р. урядом був розроблений проект під назвою «Загальні напрямки політики на східних кресах». «Загальні напрямки» політики на східних кресах та заходи щодо їх реалізації В.Сікорський розглядав у руслі східної політики Другої Речі

Посполитої: згідно з конституцією всі жителі цього краю отримують однакові права, а воєводи відповідних воєводств зобов'язані всебічно підтримувати господарську і культурну діяльність лише місцевого польського населення.

Як бачимо, державно-політичний статус Галичини був вирішений в сторону Другої Речі Посполитої. Хоча українське населення до кінця відстоювало своє право на створення окремої держави, проте Антанта це не взяла до уваги. В результаті польська анексія перетворилася на право володіння Східною Галичиною [6, с.45-46].

Отже, українське питання було одним з найважчих у політиці центральних європейських держав наприкінці першої світової війни. Таке становище було зумовлено високою чисельністю українського населення, яке компактно проживало на власній етнографічній території, національною свідомістю та небажанням урядових та польських політичних структур вирішити цю суперечливу проблему. Концепції розв'язання українського питання, що існували в польській політичній думці ще задовго до створення незалежної Польської держави, схилилися до двох основних: інкорпораційної, яку відстоював національно-демократичний табір і федералістської, прихильниками якої був Юзеф Пілсудський та його оточення. Всі вони обгрунтовували претензії на галицькі землі й відрізнялися між собою лише засобами досягнення цілей. Вивчення документальних матеріалів дає можливість стверджувати, те що, українська проблема загалом розглядалася на Паризькій мирній конференції як частина загальноєвропейської. Це було пов'язано із поширенням більшовизму, саме тому західні держави готові були допомагати будь-яким державам які ставали на бік створення антибільшовицької коаліції.

Джерела та література

1. Айненкель А. Політика Польщі відносно українців у міжвоєнний період. Вибрані проблеми // Україна-Польща: важкі питання. Матеріали міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини в 1918 – 1947рр» – Варшава, 22-24 травня, 1997. – Варшава, 1998. – С. 141-154.
2. Васюта І. Селянський рух на Західній Україні в 1919 – 1939 рр. – Л.: Вид-во Львівського університету, 1971. – 222 с.
3. Васюта І. Соціально-економічні відносини на селі Західної України до возз'єднання (1918–1939). – Л.: Вища школа, 1978. – 192 с.
4. Верига В. І. Визвольні змагання в Україні 1914-1923 рр.: У 2-х т.: Т. 1. – Л.: Місіонер, 1998. – 524 с.
5. Комар В. Політика Польщі щодо українців Галичини (1919-1930): основні напрямки та етапи // Галичина. – 2001. – №5-6. – С.67-80.
6. Корнійчук Л.Я. Становище трудящого селянства західних областей України під владою панської Польщі (1920 – 1939) – К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1957. – 71 с.
7. Красівський О. Я. Галичина в першій чверті ХХ ст.: Проблеми польсько-українських відносин. – Л.: Вид-во ЛФУАДУ, 2000. – 416 с.
8. Красівський О. Я. Східна Галичина і Польща в 1918 – 1923 рр. Проблеми взаємовідносин. – К.:УАДУ, 1998. – 302 с.
9. Макарчук С.А. Этносоциальное развитие и национальные отношения на западноукраинских землях в период империализма. – Л.: Вища школа, 1983. – 254 с.
10. Нагачевська З. Освітня політика Польщі й українське громадське дошкілля Галичини (1920-1939 рр.) // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ столітті. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Івано-Франківськ: Плай, 1997. – С. 207-210.
11. Сливка Ю.Ю. Борьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення. – К.: Наукова думка, 1973. – 252 с.

УДК 94:315.362(477) , «196/198»

О. Гуменюк

ЕВОЛЮЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА СРСР ПРО ШЛЮБ ТА СІМ'Ю: УКРАЇНЬСЬКА СКЛАДОВА

У статті аналізується історичний розвиток радянського шлюбного законодавства, визначаються його основні складові елементи та особливості впровадження в життя суспільства.

Ключові слова: шлюб, сім'я, СРСР, законодавство, сімейна історія, побут, сімейний кодекс УРСР.

This article analyzes the historical development of the Soviet marriage legislation determined by its main components and features of the implementation in society.

Keywords: marriage, the family, the USSR, legal system, a family history, mode of life, the Family Code of the Ukrainian SSR

Якщо спочатку сімейна історія зосереджувалася на історії домогосподарства і демографічних змінах, то з другої половини 1970 -х років проблематика досліджень розширилася за рахунок питань внутрішньосімейних відносин і взаємозв'язку між нуклеарною сім'єю і більш широкою спорідненою групою. У другій половині вісімдесятих років сімейна історія стала набувати комплексного характеру, тобто шлюб став розглядатися як процес формування сім'ї, народження і виховання дітей - як процес внутрішньої її перебудови, а старіння і смерть її членів - як особливої стадії розвитку сім'ї. Одночасно розгорнулося дослідження вибору членами родини «стратегії поведінки, прийняття тих чи інших рішень, для чого довелося звернутися до аналізу панівних культурних цінностей і уявлень. У результаті сім'я постала як своєрідне перехрестя соціальних, економічних, політичних і власне демографічних процесів. Більше того, і сама вона розглядається як якийсь «процес».

Важливою складовою сімейної історії були і залишаються активні методологічні пошуки. Американська дослідниця Т. Хейрвен виділила наступні аспекти сімейної історії: спорідненість, «життєвий шлях», сімейні стратегії, вплив сім'ї на процес соціальних змін.[17] Сюди можна додати гендерні аспекти історії сім'ї, а також крос-культурний і міжнаціональний компонент. Однак на основі сімейної історії найбільшою мірою вплинула концепція «життєвого шляху», яка змусила вчених перейти від простого аналізу різних сфер життя сім'ї до глибокої інтерпретації сімейних змін. Підхід з точки зору життєвого шляху зрушив акценти на дослідження життєвих переходів індивіда і сім'ї, які визначаються як змінами в сімейному статусі і супутніх йому ролях, так і віковими структурами: початок навчання і закінчення школи, початок і кінець роботи, міграції і повернення додому, шлюби та облаштування свого домогосподарства, виховання дітей, перехід в категорію бабусь та дідусів.

Проблемою дослідження сімейної історії, яку дослідники частково відносять до історії повсякденності, окреслені наукові доробки таких дослідників як О. Улода [15], А. Вишневіського [3,7], А. Волкова [5], О. Коляструк [10], С. Куделко [11], Г. Васильчука [2], В. Головка [6], Т. Журженко [8], О.Боряк [1], О. Вільшанської [4]. У зазначених працях порушуються різноманітні аспекти формування та функціонування повсякдення радянського населення, особливостей його сімейного побуту. Однак питання еволюції та функцій української радянської сім'ї потребують подальшого вивчення.

Гасло «Міцна сім'я - міцна держава!» «міцно входить в арсенал офіційної радянської пропаганди. Очевидно, що влада командно- адміністративними методами намагалася спертися на сім'ю у встановленні тотального контролю над повсякденним життям людей. В радянський період відбулося переосмислення різноманітних аспектів сімейно-шлюбних відносин і в першу чергу це було пов'язано з введенням нової нормативно-правової бази, на якій власне і згуртована була основа радянської сім'ї. Декрет Раднаркомом України «Про громадянський шлюб і про ведення книг запису актів громадянського стану» від 20 лютого 1919 р. скасував церковний шлюб, який до революції був панівною формою, і проголосив, що в УРСР визнаватимуться в майбутньому обов'язковими шлюби, зареєстровані в органах РАЦС [13 с.132].

Декретом від 20 лютого 1919р. були визначені основні умови вступу в шлюб. Перш за все, це - принцип свободи і добровільності шлюбу, перелік підстав до вступу в шлюб, зняття релігійних обмежень для вступу в шлюб. Надавши вирішального значення обов'язковій державній реєстрації шлюбу, Декрет від 20 лютого 1919 р. нічого не зазначав про фактичний шлюб. Водночас він прирівнював церковні шлюби, укладені до видання Декрету, до зареєстрованих цивільних шлюбів. Він містив норми, які регламентували такі правові наслідки розлучення: при розірванні шлюбу за взаємною згодою подружжя зобов'язані були вказати в поданій заяві, які прізвища будуть носити розведене подружжя і їхні діти, а при односторонній заяві розведені подружжя поверталися до своїх дошлюбних прізвищ; прізвище дитині визначав суд, куди подружжя могли звертатися щодо цього; всі інші питання, пов'язані з розірванням шлюбу, вирішувались угодою між подружжям у формі нотаріального або домашнього договору, а у разі спору між ними - народним судом.

Перші декрети УРСР про шлюб і його розірвання проголосили дійсно демократичні принципи, які потім розвинулися в чітку і послідовну систему інститутів сімейного права, були першим кроком на шляху створення сімейного права України. В основу першого сімейного кодексу України - Кодексу законів про акти громадянського стану, про сім'ю та опіку - були покладені принципи перших декретів України «Про шлюб» та «Про розлучення». Кодекс вирішував і ряд питань, що раніше не були регламентовані декретами. Цей Кодекс практично був переробленим російським Кодексом 1918 р. У Кодексі України детально